

Από την Ορθόδοξη Χριστιανική Αγωγή του δημοτικού σχολείου στη διαπολιτισμική εκπαίδευση: Μαθαίνοντας να ζούμε με τους άλλους

Αθανάσιος Νταγιάκης, Εκπαιδευτικός Π.Ε.

Εισαγωγικά

Οι πρώτες εμπειρίες που απόκτησε ο άνθρωπος ως κάτοικος του πλανήτη Γη τον διαβεβαίωσαν ότι η επιβίωση κι η πρόοδος του δεν μπορούν να επιτευχθούν έξω από τη συγκρότηση κοινωνιών. Με τη συμβίωση κατάφεραν οι άνθρωποι να κυριαρχήσουν στη φύση και να δημιουργήσουν πολιτισμό. έναν πολιτισμό που στην κλίμακα των αρετών κατά τη διάρκεια των αιώνων υψηλότερη θέση κατείχε ή έπρεπε να κατέχει ο άνθρωπος και το θεμελιακό του υπόβαθρο να' ναι η παιδεία..

Από τον Όμηρο ως σήμερα οι θεσμοί των κοινωνιών βρίσκονται σε σχέση αλληλεξάρτησης. οι λειτουργίες και πρακτικές του ενός επηρεάζουν τις λειτουργίες και πρακτικές των άλλων. Προπάντων όμως ο θεσμός της οικονομίας ήταν κι είναι εκείνος ου επηρεάζει όλους τους άλλους και μεταβάλλει τις κοινωνίες κι καθίσταται η ίδια υπηρέτης ή δυνάστης του ανθρώπου. Συχνά σήμερα παρατηρούμε η οικονομία να καταβροχθίζει τις δημιουργικές δυνάμεις του ανθρώπου και να αποδυναμώνει τις θεμελιακές αρχές της συμβίωσης κι επιβίωσης όπως είναι η δικαιοσύνη, η αμοιβαιότητα, η αλληλεγγύη μεταξύ ατόμων και λαών, ο σεβασμός του ανθρώπινου προσώπου.

Τα πολιτιστικά ιδεώδη της ελληνικής παράδοσης έπαιξαν κι παίζουν σημαίνοντα ρόλο στην ευρύτερη αγωγή κι παιδεία του ανθρώπου, εξαιτίας της σημασίας, του εύρους και του βάθους που αυτήν έδωσε στις ανθρώπινες αξίες¹.

Η εκπαίδευση είναι αναπόσπαστο μέρος της κουλτούρας, αφού μέσω της κοινωνικοποιητικής της λειτουργίας μπαίνει μέσα στις εκπολιτιστικές διαδικασίες κάθε λαού. Μέσω της αγωγής μεταβιβάζονται στη νεώτερη γενιά πολιτιστικά στοιχεία. Τα παιδιά μαθαίνουν από νωρίς να ζουν στην πολιτισμένη κοινωνία, να απολαμβάνουν τα αγαθά του πολιτισμού, να τα αξιοποιούν όσο κι όπως πρέπει και να κάνουν καλή χρήση των επιτευγμάτων της επιστήμης και τεχνικής. Η εκπαίδευση ταυτίζεται με τον «εκπολιτισμό»και την «πολιτιστική μόρφωση»του ατόμου.²

Στοιχείο της ελληνικής παράδοσης και ζωής είναι κι η ορθόδοξη χριστιανική πίστη στην οποία η ελληνική πολιτεία με τα αναλυτικά προγράμματα και τα διδακτικά εγχειρίδια της Ορθόδοξης Χριστιανικής Αγωγής [Ο.Χ.Α.] μυεί το παιδί από τα πρώτα χρόνια φοίτησής του στο Δημοτικό Σχολείο κι επιδιώκει να το καταστήσει μέτοχο των ευαγγελικών μηνυμάτων.

Η αγάπη ως συστατικό στοιχείο της κοινωνίας

«Χριστός γεννάται σήμερον εν Βηθλεέμ τη πόλει»...

Ναι, πράγματι, στη Βηθλεέμ σε μια φάτνη των αλόγων πραγματοποιείται η υπόσχεση του Θεού-Πατέρα στους πρωτόπλαστους κι ο προφητικός λόγος επαληθεύεται, γεννιέται ο Βασιλεύς του κόσμου. Με τον ερχομό του τα πάντα χαίρουν κι οι ουρανοί αγάλλονται. Στρατιές αγγέλων διαλαλούν τη γέννηση του «μέλλων λυτρούσθαι τω Ισραήλ....»:

«Δόξα εν Υψίστοις Θεώ
και επί γης ειρήνη
εν ανθρώποις ευδοκία».

Αυτός ο αγγελικός ύμνος αποτέλεσε κι αποτελεί αναγγελία χαρμόσυνων γεγονότων, σωτήριου μηνύματος για την ανθρωπότητα.

Ο κόσμος της ύλης, της δύναμης, της σκληρότητας, της αδικίας, της εκμετάλλευσης, της υποκρισίας, της απάτης, της ακολασίας, της ασέβειας ταράσσεται, τώρα που γεννιέται ο « Ήλιος της Δικαιοσύνης », « ο Άρχων της Ειρήνης».

Ένα νέο μήνυμα έρχεται να φέρει αυτή η γέννηση, μήνυμα ταπεινοφροσύνης, απλοϊκότητας, δικαιοσύνης, ισότητας, ελευθερίας μα

προπάντων αγάπης. Ενώ είναι Θεός γεννιέται ως άνθρωπος στο ταπεινό σπήλαιο της Βηθλεέμ και δέχεται να ζεσταθεί από το χνώτο των ζώων και να Τον προσκυνήσουν απλοί τσοπάνηδες.

Μια νέα πραγματικότητα διαμόρφωσε και διαμορφώνει η γέννηση του θείου βρέφους. Καταργεί τις ανισότητες εξαιτίας της διαφοράς του φύλου, της καταγωγής της μόρφωσης, του πλούτου. Αρνείται τις αξιολογικές κλίμακες ανωτερότητας και κατωτερότητας και μας ονομάζει αδέρφια Του. Δέχεται την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας του καθενός και λέγει «όστις θέλει...». Διδάσκει για ίσο μερίδιο στον κοινωνικό πλούτο όλων μας, μίλησε για ένα από τους δύο χιτώνες και τον οβολό της χήρας. Αποδέχεται με λόγο κι έργο τη διαφορετικότητα του καθενός μας. Διαλαλεί ότι ένα είμαστε όλοι κι ο συνδεδετικός κρίκος είναι η αγάπη. Το σύνθημα «αγαπάτε αλλήλους» φτάνει ως τα πέρατα της οικουμένης.

Ο λόγος του Θεού κατά τον Ιωάννη το Θεολόγο είναι λόγος κι έργο αγάπης αφού « ο θεός αγάπη εστί » και αυτός που μένει στην αγάπη « εν τω Θεώ μένει », ενώ « ο μη αγαπών ουκ έγνω το Θεό », διότι « μένει εν τω θανάτω ». Η αγάπη όμως « ου ζητεί τα εαυτής, ουκ ασχημονεί, ου παροξύνεται, ου λογίζεται το κακόν, ου χαίρει επί τη αδικία, συγχαίρει δε τη αλήθεια· πάντα στέγει, πάντα πιστεύει, πάντα ελπίζει, πάντα υπομένει, η αγάπη ουδέποτε εκπίπτει...». Και πάλι σύμφωνα με τον απόστολο Παύλο ο άνθρωπος της αγάπης είναι ανεκτικός, μεγαλόψυχος, με πλατιά καρδιά κι γίνεται ευεργετικός κι ωφέλιμος. Μήπως ο ίδιος ο Σωτήρας μας ως θεμελιωτής της χριστιανικής πίστης και ζωής δε συγχώρεσε ακόμα και τους σταυρωτές Του και δε μας προτρέπει και στην Κυριακή Προσευχή να συγχωρούμε κι εκείνους « που μας είναι χρεώστες λόγω αδικημάτων, που μας έκαναν...».

Η καθημερινή μας συμπεριφορά αποδεικνύει ότι δεν αγγίζουν την ψυχή μας, την καρδιά μας τα λόγια του ποιητή Παλαμά; « Ντρέπομαι για τη ζέστα και την ανθρωπιά μας...», μας δείχνουν ότι δε σκεφτόμαστε το φτωχό, το γέρο, το παιδί, τον άρρωστο, τον ορφανό, τον ξένο και γενικά τον « Άλλον » εμπερίστατο αδερφό μας.

Τίποτα άλλο δεν έχει ανάγκη ο σύγχρονος άνθρωπος όσο την αγάπη. Η αγάπη είναι ασύγκριτα ανώτερη απ' όλες τις γνώσεις του κόσμου, απ' όλες τις εξουσίες. Η αληθινή αγάπη μεταμορφώνει τον άνθρωπο και τον κάνει θεάνθρωπο. Καταργεί τα σύνορα, τα φύλα, τις φυλές, το χρόνο, το χώρο, υπολογισμούς, ιδιοτέλειες και κάθε τι που χωρίζει και διασπά. Η αληθινή αγάπη θυσιάζεται και για τους μεγαλύτερους εχθρούς της, όπως κάνει η αγάπη του Χριστού.

Καμία δύναμη δεν είναι δυνατότερη από την αληθινή αγάπη. Μας το φωνάζει διαρκώς μέσα από το Ευαγγέλιο ο Χριστός: « Αγαπήσεις τον πλησίον σου ως σεαυτόν.

Ο σύγχρονος άνθρωπος δε θέλει να αναζητήσει το αληθινό συμφέρον του μέσα από τη συμβίωση του με τους άλλους. Δεν τους δέχεται ως πρόσωπα ή ακόμα κι ως αδερφούς του, δεν υπερβαίνει την ατομικότητα του. Ξεχνά ότι η κοινωνικότητα είναι γνώρισμα της ανθρωπίνης φύσης, λησμονά ότι έχει σημείο αναφοράς έξω από τον εαυτό του και θέλει να εκμεταλλευτεί το συνάνθρωπο του με μοναδικό γνώμονα το συμφέρον του, χωρίς να σκέφτεται και να υπολογίζει τίποτα έξω από τον εαυτό του και να ζει μόνος του χωρίς φίλους.

Κανένας δεν μπορεί να ζήσει στον κόσμο χωρίς φίλους, οι δύσκολες αλλά κι οι χαρούμενες ώρες θέλουν συμπαραστάτες. Ο αληθινός φίλος είναι θησαυρός, «εύρες φίλον πιστόν εύρες θησαυρόν», μας λέει η Αγία Γραφή.

Ο καλός, ο ανιδιοτελής φίλος είναι οδηγός, είναι υπερασπιστής, είναι εμπνευστής. Δεν επιδιώκει πρωτεία, προσφέρει πρωτεία. Δεν επιδιώκει συμφέροντα, φροντίζει για τα συμφέροντα του φίλου του. Προτιμά ν' ανέχεται παρά να τον ανέχονται. Θυσιάζεται συνέχεια. Κοινή η χαρά, κοινή η λύπη, κοινός ο πλούτος, κοινή η φτώχεια, όλα κοινά. Αυτή είναι η αληθινή φιλία και το σπίτι της είναι η αγάπη. Αληθινή φιλία είχαν ο Φίλιππος κι ο Ναθαναήλ, ο Χριστός με το Λάζαρο. Φίλους Του μας θεωρεί κι ο Χριστός: « Υμείς φίλοι μου εστέ», λέγει.

Ο σημερινός άνθρωπος δε θέλει την αλήθεια και την αληθινή αγάπη, ζει συμβατικά, διχαστικά, ζει ξένος και από τον ίδιο τον εαυτό του. Δεν κάνει σχεδόν τίποτα για να μη νιώθει ξένος και για να μη δημιουργεί ξένους. Αντίθετα κλείνεται στο εγώ του κι απομονώνεται απ' όλους κι απ' όλα, γι' αυτό του φταίνει όλοι κι

όλα. Έτσι ζει ξένος από τη γη που τον τρέφει, από τον καθαρό αέρα που το ζωογονεί, από τις καταγάλανες θάλασσες από τις χαρές και λύπες του γείτονα.

Ο Χριστός δε μας θέλει ξένους αλλά « ίνα ώσι έν », ένα με τη φύση, ένα με τον εαυτό μας, ένα μεταξύ μας. Να πάψουμε να είμαστε ξένοι, άγνωστοι, αποκρουστικοί, κρύοι, απλησίαστοι.

Οι πρόγονοι μας, επειδή από τη φύση τους ήταν φιλόξενοι, είχαν επινοήσει δύο θεότητες, τον ξένιο Δία και την Αθηνά, για την προστασία των ξένων έτσι ώστε να σπάνε τον πάγο των ξένων. Τόσο φοβερό ένιωθαν το αίσθημα του ξένου. Εμείς σήμερα πως συμπεριφερόμαστε προς τους συμπατριώτες μας αλλά και τους «ξένους» που ζουν στη χώρα μας;

Ευτυχώς που σήμερα υπάρχει ελπίδα εξόδου από τις δεσμεύσεις της ατομικότητας. Αληθινή ευτυχία υπάρχει εκεί που υπάρχει δικαιοσύνη και αγάπη. Ο ίδιος ο Χριστός μας έδωσε και την απαραίτητη βάση της δικαιοσύνης. Μας είπε να κάνουμε ό,τι θέλουμε να μας κάνουν οι άλλοι. Πέρα όμως από τη δικαιοσύνη υπάρχει η αγάπη χωρίς όρους, ακόμα και για τους εχθρούς. Ο Χριστός δε συμφώνησε με όλους τους ανθρώπους, θυσιάστηκε όμως για όλους. Η δικαιοσύνη μας κάνει ανθρώπους αλλά η αγάπη θεανθρώπους. Με την παραβολή του καλού Σαμαρείτη ο Χριστός μας έδειξε ότι η αληθινή αγάπη είναι αυθόρμητη, ανιδιοτελής, έμπρακτη και χωρίς φραγμούς. Αγάπη με φραγμούς δεν είναι αληθινή αγάπη.

Η Ορθόδοξη Χριστιανική Αγωγή ως αφετηρία Διαπολιτισμικής εκπαίδευσης.

Ο άνθρωπος, αγαπητοί μου, είναι η κορωνίδα της δημιουργίας, « είναι θεός περιπολών εν σαρκί » κατά την πατερική έκφραση, διότι έχει μέσα του την ίδια την εικόνα του θεού. Έχει πραγματική αξία ο άνθρωπος όταν στη ζωή του βιώνει την αγάπη, τη δικαιοσύνη και την αλήθεια. Η ανθρώπινη ζωή λαμβάνει αξία από το ποσό και την ποιότητα της αρετής που ζούμε. Η αρετή είναι κόσμημα και στολίδι για εκείνους που την ασκούν.

Οι αρετές εξαρτώνται η μία από την άλλη σαν να αποτελούν μια πνευματική αλυσίδα. Ο Μακάριος ο Αιγύπτιος γράφει σχετικά: « μία της μιας ήρτηνται: η ευχή από της αγάπης, η αγάπη από της χαράς, η χαρά από της πραότητας, η πραότης από της ταπεινώσεως, η ταπεινώσις από της διακονίας, η διακονία από της ελπίδος, η ελπίς από της πίστεως, η πίστις από της υπακοής, η υπακοή από της απλότητος »³.

Η αγάπη είναι η αλήθεια και η αλήθεια είναι η αγάπη. Όποιος αγαπάει είναι αληθινός. Η ποιότητα μας δεν κρίνεται από τις θέσεις μας, τα πλούτη μας, από το ύψος του τεχνικού πολιτισμού μας αλλά από τη γνήσια αγάπη μας προς τους «Άλλους». Η αξία του ανθρώπου μετριέται από το πνευματικό ήθος.

Σ' αυτό το πνευματικό ήθος καλείται ο εκπαιδευτικός να μυήσει το / η μαθητή / τρια του Δημοτικού Σχολείου. Ως γνωστόν κύριο συστατικό και γνώρισμα της παιδείας είναι η γνώση, η οποία καλείται να μορφοποιήσει τον άνθρωπο, να τον αναμορφώσει, να τον μεταμορφώσει, να τον προσδώσει το αρχαίο κάλλος και να τον καταστήσει «καλόν καγαθόν».

Ο Πλάτων στο « Μενέξενο » ταυτίζει τη γνώση, την επιστήμη με το ήθος και χαρακτηρίζει τη γνώση που δε στοχεύει στην αρετή « πανουργία κι όχι σοφία ». Αλλά και σύμφωνα με το Ισοκράτη και ολόκληρο σχεδόν τον αρχαίο κόσμο η γνώση, « η μάθηση έχει αξία, όταν μεταπλάθει τις δυνατότητες του ανθρώπου σε δεξιότητες και μαζί με αυτές εμπλουτίζει την αναδυόμενη ανθρώπινη προσωπικότητα με ήθος και αρετή »⁴.

Πιστεύουμε ότι σήμερα που οι κοινωνίες έχουν μεταβληθεί σε πολυπολιτισμικές σημαντικό ρόλο έχει να παίξει το μάθημα της Ορθόδοξης Χριστιανικής Αγωγής με πρωταρχικούς στόχους τους εξής:

- Να μυήσουμε το παιδί στις θεμελιακές αρχές συμβίωσης και επιβίωσης των ανθρώπων και να το βοηθήσουμε να καλλιεργήσει πνεύμα έμπρακτης αλληλεγγύης, ειρήνης, δικαιοσύνης, σεβασμού της ιδιαιτερότητας του καθενός και συνύπαρξης με το « διαφορετικό ».
- Να εκτιμήσει την αδελφοσύνη, την ειρήνη και το σεβασμό του περιβάλλοντος ως οικουμενικές και πανανθρώπινες αξίες.

- Να κατανοήσει ότι είναι ευθύνη όλων μας να ενδιαφερόμαστε και να αγωνιζόμαστε να αλλάξει ριζικά πρώτα ο δικός μας τρόπος ζωής και έπειτα των άλλων και στον αγώνα τον αυτόν θα πρέπει να έχει ως οδηγό τα λόγια του Χριστού: « πάντα ουν όσα αν θέλητε ίνα ποιώσι υμίν οι άνθρωποι, ούτω και υμείς ποιείτε αυτοίς ».
- Να αντιληφθεί ότι οι Χριστιανοί αγωνίζονται όχι μόνο για την προσωπική τους αλλαγή, αλλά και για τη μεταμόρφωση όλου του κόσμου.
- Να αντιληφθεί ότι δεν πρέπει να περιφρονεί κανέναν στη ζωή αλλά να δείχνει αγάπη κι ενδιαφέρον σε όλους, ιδιαίτερα στους « Άλλους ».
- Να γίνει ικανό να αξιολογεί τον ευαγγελικό λόγο ως παράγοντα βελτίωσης της ζωής των ανθρώπων του σήμερα και επίλυσης κοινωνικών προβλημάτων, ιδιαίτερα του ρατσισμού, της ξενοφοβίας και του εθνικισμού.
- Να αποκτήσει ανεξάρτητη κριτική σκέψη και ελεύθερη έκφραση ⁵.

Το μάθημα της Ορθόδοξης Χριστιανικής Αγωγής πρέπει να απευθύνεται σε όλα τα παιδιά που φοιτούν στο ελληνικό σχολείο, όχι ως ένα μάθημα κατήχησης στην Ορθόδοξη πίστη αλλά ως ένα μάθημα που θα τα βοηθήσει να γνωρίσουν και να ζήσουν με τους « Άλλους » είτε αυτοί είναι συμπατριώτες τους ή « ξένοι ». Η UNESCO, η ελληνική παράδοση, αλλά και το μάθημα της Ορθόδοξης Χριστιανικής Αγωγής του Δημοτικού Σχολείου μας παροτρύνουν να παιδαγωγούμε προς την κατεύθυνση της αναγνώρισης της διαφοράς, της ετερότητας του « Άλλου » και να εξασφαλίζουμε την ειρηνική συνύπαρξη ατόμων και λαών εντός του ίδιου γεωγραφικού χώρου.

Ο λόγος της αγάπης όπως αυτός προσφέρεται μέσα από τον ευαγγελικό λόγο και τα κείμενα των διδακτικών εγχειριδίων της Ορθόδοξης Χριστιανικής Αγωγής του Δημοτικού Σχολείου έρχεται να γίνει μέρος της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης του παιδιού κι ο συνδυετικός κρίκος των σημερινών πολυπολιτισμικών κοινωνιών.

Σημειώσεις

1. Χουρδάκης, Α (1995). «Εισαγωγή» στο Μ. Βάμβουκας – Π. Καλογιαννάκη (Επιμ): Η Ευρώπη και η πολιτιστική κληρονομιά: Το παράδειγμα των μύθων του Ορφέα και του Λαβυρίνθου, Γρηγόρης σελ. 13.
2. Πετρουλάκης, Ν (1984). Προγράμματα, Εκπαιδευτικοί Στόχοι, Μεθοδολογία, Φελέκη σελ 107.
3. Περικοπή από την 40^η ομιλία, η οποία αποδίδεται στο Μακάριο τον Αιγύπτιο. Ελληνική Πατρολογία 34, 764.
4. Χαραλαμπόπουλος, Β (χ.χ.). Οργάνωση της διδασκαλίας της μάθησης γενικά, χ. ε σελ 49.
5. Υ.Π.Ε.Π.Θ. – Π.Ι. (2002). Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών. Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης, τ, Α σελ169-198.

Βιβλιογραφία

Α. Πηγές

Αγία Γραφή

Υ.Π.Ε.Π.Θ. – Π.Ι. (2002). Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών. Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης τ, Α, Υπουργείου Παιδείας, Αθήνα σελ 169 –198.

Β. Μελέτες

Πετρουλάκης, Ν (1984). Προγράμματα, Εκπαιδευτικοί Στόχοι, Μεθοδολογία, Φελέκη, Αθήνα.

Χαραλαμπόπουλος, Β. (χ.χ.). Οργάνωση της διδασκαλίας της μάθησης γενικά, χ. ε, Αθήνα.

Χουρδάκης, Α (1995). «Εισαγωγή» στο Μ. Βάμβουκας – Π. Καλογιαννάκη (Επιμ): Η Ευρώπη και η πολιτιστική κληρονομιά: Το παράδειγμα των μύθων του Ορφέα και του Λαβυρίνθου, Γρηγόρης, Αθήνα.